

Admiral u penziji
Mate JERKOVIĆ

SADEJSTVO VI SLAVONSKOG I X ZAGREBAČKOG KORPUSA U PERIODU PRIPREMA I IZVOĐENJA ZAVRŠNIH OPERACIJA ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

Objektivni i subjektivni uslovi za dizanje i razmah ustanaka u Slavoniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj već su dosad obrađeni i prikazani u većem broju zapaženih djela.¹ Zato ćemo se ovdje zadovoljiti samo općom konstatacijom da je razmah ustanka na tom prostoru, osobito u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, bio po obimu i po vremenu u izvjesnom, relativnom zaostajanju za Likom, Kordunom i Banijom. O tome su, naravno, bili blagovremeno obavješteni i Centralni komitet i Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije. Zbog toga je drug Tito, već 2. januara 1942. god. uputio Centralnom komitetu KPH i Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske direktivu, u kojoj je istakao i strategijski smisao i operativno-taktičke osnove za međusobnu pomoć i razvoj sadejstva među raspoloživim snagama susjed-

¹ »Drugi kongres KPH«, izd. »Ognjen Prica«, Zagreb, 1949. god.

Mate Jerković: »Borbe u Slavoniji za vrijeme IV i V neprijateljske ofanzive«, izd. V. I. I., Beograd, 1951. god.

Milan Brunović: »Kalnik u borbi«, izd. »27 srpanj«, Zagreb, 1959. god.

Grupa autora: »Borbe 32 divizije«, izd. »Novi list«, Zagreb, 1959. god.

Ivan Mišković: »Pregled NOR-a u Slavoniji«, izd. »H. I. Slavonije«, Sl. Brod, 1968. god.

Mate Jerković: »Značaj ZAVNOH-a za razmah ustanaka u Slavoniji«, izd. »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti«, Zgb. 1969. god.

nih pokrajina Hrvatske. U toj direktivi, pored drugih uputstava, stoji i ovo: »... Proširiti dejstvo na cijelu Hrvatsku. Treba imati na umu da je *čvor situacije* na dijelu Hrvatske sjeverno od Save. *Samo na tom dijelu okupator se može osjetno pogoditi* — podvukao M. J.). . . U izvršenju dodijeljenih zadataka odredi se moraju pomagati. Kad jedan odred izvrši svoj zadatak na svojoj zoni, on se prebacuje na drugu zonu. U vezi s tim, prebaciti iz Like, Korduna i Banije na prostor između Save i Drave nekoliko odreda jačine najmanje pedeset već prekaljenih boraca — partizana«. ²

Na osnovu te direktive počelo je, po odgovarajućim naređenjima Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Centralnog komiteta KPH, sadejstvo Banije i Slavonije već u proljeće 1942. godine i trajalo je sve do jeseni iste godine, stalno narastajući po obimu. Sadržaj između Slavonije i sjeverozapadne Hrvatske počela je u jesen 1942. god. i rasla sve do kraja rata. ³

Iako je razvoj i tok ovog sadejstva, u cjelini uzevši, veoma interesantan i poučan, ovdje ćemo se osvrnuti samo na četiri posljednja susreta glavnih snaga između rijeka Save i Drave. Prikazaćemo taj proces samo s operativno-strategijskog aspekta. Vremenski, ono je trajalo sa određenim prekidima od početka avgusta 1944. do 9. maja 1945. godine. Prostorno, prvo sadejstvo u tom periodu odigralo se u rejonu daruvarske kotline; drugo — u Podravini od Virovitice do Koprivnice; treće — u odbrani tzv. Virovitičkog mostobrana i četvrto — u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, približno od linije Našice — Pleternica do linije Varaždin — Zagreb.

1. SADEJSTVO VI SLAVONSKOG I X ZAGREBAČKOG KORPUSA U DARUVARSKOJ KOTLINI OD 2. DO 28. VIII 1944. GODINE

Od sredine 1944. godine neprijatelji (Nijemci, ustaše, domobrani i tzv. Vlasovljev korpus) stalno su pojačavali aktivnost na području između r. Save i Drave. Činili su to zbog tada već prilično jasnih razloga i ciljeva. Naime, pod pritiskom Crvene armije iz Bugarske i Rumunije prema Jugoslaviji i Mađarskoj Nijemci su težili da skrate front radi što žilavijeg otpora koliko im je to u tom periodu bilo još uopće moguće. Taj proces osjetile su naročito intenzivno jedinice X zagrebačkog korpusa. Pod pritiskom neprijateljskih snaga, brigade

² Zbornik V I I., tom V, knj. 3, dok. br. 2, str. 14—18.

³ Vidi prilog br. 3.

32. i 33. divizije tog korpusa postepeno su, uz svakodnevne žestoke borbe, napuštale svoju teritoriju i stigle na granični pojas između Slavonije i sjeverozapadne Hrvatske. I tu, u Daruvarskoj kotlini, po posebnom naređenju Glavnog štaba Hrvatske, došlo je do ponovnog⁴ sadejstva između glavnine snaga ova dva korpusa. Značaj sadejstva ovih ujedinjenih snaga, radi odbrane daruvarskog rejona, proizlazio je, pored ostalog, i iz činjenice da se tu nalazio glavni aerodrom na koji su slijetali transportni avioni Saveznika sa Zapada i dovozili materijal za potrebe ova dva korpusa, a odvozili teške ranjenike u našu bolnicu u Italiji.

Sadejstvjujuće snage postigle su na tom području vidne uspjehe. Razbijeni su neprijateljski garnizoni i oslobođeni: Badljevina, Doljani, Končanica, Gornji Daruvar, Pakrani, Markovac, Grubišno Polje, Hercegovac. U tim borbama za naseljena mjesta i na otvorenom terenu neprijatelj je imao više od 500 mrtvih i preko 800 ranjenih vojnika i starješina. Naše jedinice zaplijenile su: 230 karabina, 45 puškomitraljeza i mitraljeza, 2 topa i mnogo druge ratne opreme. U naše redove javilo se poslije toga, sa tog područja, preko 2.000 novih boraca. Stvoreni su kadrovski i materijalni uslovi da se u Slavoniji formira još jedna brigada koja je ušla u sastav treće po redu slavonske divizije — novoformirane 40. divizije VI korpusa.

2. SADEJSTVO VI I X KORPUSA U OKVIRU VELIKOG TAKMIČENJA PET KORPUSA NOV POH OD 6. IX DO 16. X 1944. GODINE

Početkom septembra 1944. godine, reagirajući adekvatno na situaciju koja se u to vrijeme stvorila na teritoriji Srbije oko Beograda i nešto kasnije u samom Beogradu, CK KPH i GŠ NOV i POH raspisali su takmičenje između svojih pet korpusa: I banijsko-kordunaškog, VI slavonskog, VIII dalmatinskog, X zagrebačkog i XI primorsko-goranskog. Propozicije su bile jasno određene: ko će više osloboditi sela i gradova, ko će više uništiti neprijateljske žive sile, ko će više oteti oružja od neprijatelja, ko će formirati više novih odreda i brigada, bolje organizovati rad pozadine, itd.

Strategijski smisao ovog takmičenja sastojao se u tome da se sveukupne snage u Hrvatskoj maksimalno napregnu kako bi vezivale što više fašističkih snaga i time što više rasteretile naše glavne

⁴ Vidi prilog br. 3, red. br. 8.

snage u Srbiji, oko Beograda i prilikom oslobođenja glavnog grada. S druge strane, pretpostavljajući da neprijatelj neće napustiti težišta odbrane u Beogradu, ali da će ipak, barem djelimično, rasterećiti teritoriju Hrvatske, Glavni štab težio je da to iskoristi maksimalnim intenziviranjem dejstava svojih snaga. Ova predviđanja i pretpostavke sasvim su se opravdale. Nastupio je do tada neviđeni period borbene aktivnosti oružanih snaga Hrvatske. I odmah da kažemo, sredinom oktobra 1944. godine, kad je završeno to takmičenje, kao pobjednik izašao je VI slavonski korpus. Za postignute uspjehe u tom takmičenju ovaj korpus dobio je naziv »VI udarni korpus«. On je u jednom zamahu oslobodio slijedeće gradove Slavonije: Daruvar, Pakrac, Lipik, Slavonsku Požegu, Našice, Podravsku Slatinu i Viroviticu. Oslobođena teritorija Slavonije proširila se na čitavu daruvarsku i Požešku kotlinu i na Podravinu, od Osijeka isključno, do Virovitice uključno.

U to vrijeme jedinice susjednog X korpusa vodile su žestoke borbe širom čitave sjeverozapadne Hrvatske, u kojoj je neprijatelj produžio sa naporima da je očisti od naših snaga.

Kakve borbe u napadu i odbrani su u toku tog takmičenja izdržale snage tog korpusa, od početka septembra do sredine oktobra 1944. godine, vidi se veoma pregledno iz priloga 1. Ovdje bismo naveli samo to da su njegove dvije divizije i dvije grupe sa po tri NOP odreda u toku tih 35 dana vodile 26 bitaka, što u napadu što u odbrani. Gotovo svaki dan dolazilo je do nekog sukoba širom teritorije. Jedinice X korpusa, za razliku od VI korpusa, vodile su borbe odvojeno — po brigadama i po odredima, pa možda i zbog toga po pojedinačnim rezultatima nisu bile spektakularne. Ali ono što je tada bilo najvažnije — neprijatelj nije uspio da ovaj, za njega životno važan prostor, očisti od naših snaga. Snage X korpusa ostale su na svom terenu.

U drugom periodu ovog takmičenja, početkom oktobra, došlo je do neposrednog sadejstva između snaga VI i X korpusa i 7. banijske divizije, koja je mjesec dana prije toga prebačena sa Banije na teritoriju sjeverozapadne Hrvatske. U roku od deset slijedećih dana, tj. od 6. do 16. oktobra, ove tri formacije, pod komandom jedinstvenog Operativnog štaba, u snažnom zamahu su očistile ostali dio Podravine, od Virovitice uključno, do Koprivnice isključno. U toku tog sadejstva oslobođeni su: Virovitica, Pitomača, Virje, Đur-

đevac, Novigrad i Hlebine. U Virovitici su divizije VI korpusa potpuno uništile Pavelićevu podoficirsku školu — 670 oficira-pitomaca, te 27 ustaša 2. ustaške brigade, 120 milicionera i 70 žandara — ukupno 1.135 neprijateljskih vojnika i starješina. Zaplijenjeno je 600 karabina, 32 mitraljeza, 9 minobacača, 9 topova i velike količine mina, granata i puščane municije.

U isto vrijeme, 32. i 33. divizija X korpusa i 7. banijska divizija, u tijesnom sadejstvu sa snagama VI korpusa, razbile su 5. ustašku brigadu i Pavelićev tzv. Brzi divizion, oslobodivši Pitomaču, Virje, Novigrad i Hlebine, zaplijenivši takođe velike količine oružja i municije. Između ostalog, zaplijenjeno je: 4 tankete, 100 motocikla, 10 kamiona, 300 karabina, 20 mitraljeza i masa drugog ratnog materijala.

Gonjenje ostataka razbijenog neprijatelja na ovoj podravskoj relaciji nastavilo se sve do Koprivnice. A tada je došlo do našeg zajedničkog neuspjeha. Poslije više uzastopnih napada na Koprivnicu, u toku četiri dana i pet noći, nismo uspjeli da zauzmemo ovaj garnizon, a naše jedinice pretrpjele su do tada najveće gubitke. Imali smo preko 400 mrtvih i više od 600 ranjenih.

Naknadne analize pokazale su da su osnovni uzroci ovog neuspjeha ležali, pored ostalog, u slaboj saradnji organa komandovanja i u lošem taktičkom sadejstvu angažovanih jedinica.

Konkretnije: — naša obavještajna služba nije bila u stanju da prati brzi tempo nastupanja naših snaga, te smo u Koprivnici naletjeli na četiri puta veće snage nego što su to pokazivali obavještajni podaci štaba X korpusa. U Koprivnici je, naime, bilo preko 2.500 ustaša, a ne 600 kako su to pokazivali naši podaci;

— neprijatelj je bio utvrđen oko grada i u gradu (mine, bodljikave žice, bunker) daleko jače nego što su to pokazivali podaci obavještajne službe;

— iako smo mi raspolagali, pored ostalog, snažnom artiljerijom (26 topova kalibra 80—100 mm), njena vatra je bila veoma neprecizna i nesinhronizovana sa ponavljanim jurišima brigada VI i X korpusa s raznih strana oko Koprivnice i brigada 7. banijske divizije;

— zbog dotada neviđenog brzog tempa nastupanja jedinica VI korpusa i danonoćnih borbi i marševa od Daruvara preko Požege i

Virovitice do Koprivnice od 6. IX do 13. X, te zbog spomenutih danonoćnih borbi brigada X korpusa od Zagorja preko Moslavine i Bilo-gore do Virovitice, odnosno do Koprivnice, u tom istom periodu fizička iscrpljenost boraca i rukovodilaca dosegla je vrhunac. To je, pored ostalog, imalo za posljedicu da su naši juriši na kružne odbrambene pozicije neprijatelja bili nesinhronizovani, a s druge strane, to je omogućavalo neprijatelju odbrambene manevre unutar garnizona. Bilo je primjera da su pojedini naši borci zaspali u toku juriša na minskim poljima i bodljikavim žicama, pod kišom mitraljeske vatre;

— veza između naših jedinica u napadu nije bila sređena ni do kraja ovog pothvata;

— napokon, iz zaplijenjene neprijateljske dokumentacije poslije rata saznali smo da je ustaški stožer iz Zagreba naredio komandi garnizona Koprivnica da ovaj grad može pasti u ruke partizana samo kad pogine i posljednji ustaša u garnizonu. Bila je to, dakle, za neprijatelja odsudna odbrana, što je u onoj situaciji bilo sasvim razumljivo, jer je Koprivnica tada predstavljala posljednji jači garnizon ispred Zagreba.

Ovom operacijom završeno je desetodnevno, ipak veoma uspješno sadejstvo VI i X korpusa i 7. banijske divizije. Time je završeno i neobično uspješno četrdesetodnevno takmičenje ova dva korpusa. Iako je neuspjeh u Koprivnici bacio sjenu na prethodne naše uspjehe, ipak ovaj period predstavlja najbriljantniju etapu NOR-a između r. Save i Drave. U jednom zamahu oslobođena je, pored ostalog, čitava Podravina od Osijeka do Koprivnice. To je bio neosporno dostojan prilog tadanjim naprezanjima naših glavnih snaga u oslobođenju Srbije i Beograda.

3. SADEJSTVO VI I X KORPUSA U ODBRANI VIROVITIČKOG MOSTOBRANA OD 6. XII 1944. DO 8. II 1945. GODINE

Sovjetska 233. divizija iz sastava 3. ukrajinskog fronta prešla je 8. XII 1944. godine iz Mađarske u oslobođenu Podravinu, konkretno u Viroviticu. Bili su to zapravo ostaci divizije koja je pretrpjela najteže gubitke prilikom forsiranja Dunava kod Batine Skele (11—16. XI 1944. god.).

Nijemci, vlasovljevci i ustaše iz Zagreba odmah su (10. XII), dakle svega dva dana nakon dolaska sovjetske divizije u Viroviticu,

žestoko reagirali. Uputili su iz Zagreba preko Križevaca i Koprivnice prema Virovitici relativno velike snage. Prva im se suprotstavila 32. divizija X korpusa na liniji Kalinovac-Čepelovac, južno od Koprivnice. Tako je počela bitka za tzv. virovitički mostobran, koja je trajala neprekidno čitava dva mjeseca. Nijemci su postepeno dovlačili nove snage na taj prostor, a naša vrhovna komanda, preko štaba III armije,⁵ ubacivala je, također postepeno, na ovom prostoru svoje raspoložive snage za odbranu mostobrana. U krajnjoj liniji mi smo poslije mjesec i po dana branili mostobran sa dvije divizije X korpusa (32. i 33), sa dvije divizije VI korpusa (12. i 40) i sa dvije divizije XII korpusa 3. armije (16. i 36). Tako je došlo do ponovnog sadejstva između VI i X korpusa, a ovaj put i sa divizijama XII korpusa.

Nijemci su do početka februara 1945. godine dovukli na taj polukružni front — r. Drava — Koprivnica — Bjelovar — Našice — r. Drava — slijedeće snage: 297. njemačku pešadijsku diviziju, 7. SS diviziju »Princ Eugen«, 1. kozačku diviziju, 5. ustaško-domobransku diviziju i mješovitu grupu »Fišer« jačine jedne divizije. S takvim snagama, uz snažnu podršku avijacije, krenuo je neprijatelj 6. II 1945. u sinhronizovan koncentrični napad duž čitavog već dotada suženog polukružnog fronta oko Virovitice, te je nakon tri dana žestokih borbi virovitički mostobran likvidiran. Devetog februara neprijatelj je ušao u Viroviticu. Sovjetska divizija se pod borbom prebacila natrag preko Drave u Mađarsku, a naša Vrhovna komanda naredila je preko štaba 3. armije da se XII korpus također prebaci u Mađarsku, VI korpus — na područje Slavonske Požege, a X korpus na područje Daruvara.

Ovo sadejstvo VI i X korpusa imalo je sasvim drugi cilj i karakter nego što je to bio slučaj sa njihovim ranijim zajedničkim dejstvima. Proteklih godina, naše snage u Slavoniji i Sjeverozapadnoj Hrvatskoj, sadejstvovala su periodično radi oslobađanja pojedinih rejona između r. Save i Drave, širenje ustanka, mobilizacije i angažovanja novih snaga u NOB i u socijalističkoj revoluciji na tom prostoru. Dejstva su im bila pretežno napadnog karaktera i mi smo birali vrijeme i objekte napada. Inicijativa je, dakle, bila uglavnom u našim rukama. Ovaj put, međutim, naša tri korpusa sadejstvovala su u jednom širem okviru, postali su na određeni način svojeobrazni, završni, lijevokrili dio 3. ukrajinskog fronta koji se bližio Budim-

⁵ Vidi prilog br. 5, red. br. 10.

pešti. Cilj je bio vezivati za sebe što duže i što veće okupatorske snage i tako rasteretiti naše glavne snage koje su upravo u to vrijeme počele stabilizirati sremski front.

Način i forme borbe koje nam je nametnuo neprijatelj bili su za jedinice VI i X korpusa novi i nepodesni. Bila je to frontalna borba na koju, s obzirom na dotadašnju našu taktiku, jedinice ova dva partizanska korpusa nisu bile navikle. Osim toga, neprijatelj je imao brojčanu i tehničku nadmoć, veće količine municije, bio je bolje odjeven i urednije hranjen, bila su im bolja sredstva veze i bolje sanitetsko zbrinjavanje. Napokon, čitavo to dvomjesečno rvanje odvijalo se pod surovim decembarsko-januarskim mrazevima. Sve u svemu, naše jedinice bile su u mnogo nepovoljnijem položaju. Pa ipak, one su izdržale 62 dana neprekidnih danonoćnih borbi. Zbog toga je gotovo nevjerovatno da su brigade tih korpusa, naročito X zagrebačkog, mogle da izdrže takve uslove.

Obrazloženje, po mom mišljenju, treba tražiti prvenstveno u visokom moralu boraca i starješina tih jedinica. A naš moral tih mjeseci bio je, pored ostalog, i u spoznaji da se bliži kraj okupatoru i njegovim kvislinzima. Do te spoznaje sigurno je došao i neprijatelj, samo što je ona imala za njega u moralnom pogledu suprotan efekat. Mogao bih čak tvrditi da su upravo zbog toga učinci njegove materijalne premoći bili mnogo slabiji, nego što bi bili, recimo, prije godinu ili dvije dana.

Nameće se u prvi mah, u cjelini uzevši, gotovo apsurdan zaključak: bitku za virovitički mostobran dobili smo i mi i Nijemci, a istovremeno tu bitku su izgubile i naše jedinice i Nijemci. Mi smo je dobili, jer smo dva mjeseca vezali za sebe pet neprijateljskih divizija, što u to vrijeme nije bilo beznačajno čak ni za 3. ukrajinski front, a kamoli za naše glavne snage na sremskom frontu koje su tada bile sastavljene od svega šest divizija (1. i 6. proleterske, 5, 11. i 21. i nešto kasnije — 2. proleterska divizija). Nasuprot tih divizija, kao što je poznato, stajao je, povremeno se branio i povremeno i napadao, snažan njemački 34. armijski korpus. Da se, dakle, na naprijed navedene naše snage na sremskom frontu sručilo i ovih pet njemačkih, kozačkih i ustaških divizija zajedno sa 34. armijskim korpusom — pitanje je šta bi bilo sa stabilizacijom sremskog fronta i sa pripremama naše grupacije za završene operacije.

Bitku za mostobran smo izgubili, jer je neprijatelj poslije dva mjeseca borbi ipak likvidirao virovitički mostobran, te je nakon toga mogao prebaciti snage na sremski ili 3. ukrajinski front.

Obratno, neprijatelj je dobio, poslije dva mjeseca sve žešćih i organizovanijih napada, bitku za virovitički mostobran, ali ju je istovremeno i izgubio, jer je dva mjeseca angažovao pet divizija na prostoru koji je ipak bio sporedan u odnosu na ratna zbivanja na glavnoj liniji fronta od Karpata preko Mađarske i sremskog fronta do Jadranskog mora, gdje mu je tada bio dragocjen svaki bataljon.

4. SADEJSTVO VI I X KORPUSA U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE OD 16. IV DO 9. V 1945. GODINE

Ovo je bilo posljednje, pobjedonosno sadejstvo ova dva korpusa. Vremenski je trajalo od 16. aprila do 9. maja 1945. godine, tj. do kraja rata. Prostorno — približno od linije Donji Miholjac — Našice — Pleternica do linije Zagreb — Varaždin, dakle na dubini oko 150 km. Do ovog operativno-strategijskog sadejstva došlo je kada su snage naše 1. i 3. armije, poslije proboja sremskog fronta, u nezadrživom nastupanju između r. Save i Drave oslobodile Srem, veći dio Slavonije i došle u neposredni kontakt sa divizijama ova dva korpusa, koji su dotle, kao što smo vidjeli, dejstvovali u neposrednoj pozadini odstupajućeg neprijatelja. Tada je X korpus operativno stavljen pod komandu 3. armije, koja je nastupala Podravinom južno od r. Drave, općim pravcem Osijek — Virovitica — Varaždin — Maribor. Štab VI korpusa je rasformiran, a njegove dvije divizije (12. i 40) stavljene su pod neposrednu komandu 1. armije koja je nastupala Posavinom, sjeverno od r. Save, općim pravcem Slavonski Brod — Nova Gradiška — Čazma — Zagreb.⁶

Jedinice X korpusa nastupale su na lijevom krilu 3. armije, a divizije VI, sad već bivšeg korpusa, na desnom krilu 1. armije. Na taj način snage ova dva korpusa opet su neposredno sadejstvovale do samog završetka NOR-a. Štaviše, dva dana prije oslobođenja Zagreba (7. V 1945), po naređenju Vrhovnog štaba X korpus je također pretpotčinjen komandi 1. armije, te su njegove divizije, odvojivši se od 3. armije u rejonu Križevci — Sv. Ivan — Žabno, skrenule prema Zagrebu da bi sa divizijama VI korpusa i ostalim divizijama 1. armije ušle u grad. Borbe koje su u ovoj završnici vodile divizije

⁶ Valja ovdje napomenuti da je 28. divizija VI slavonskog korpusa, koja je još u septembru 1944. godine po naređenju Vrhovnog štaba bila upućena iz Slavonije preko Bosne u Srbiju da bi učestvovala u oslobođenju Beograda, u ovo vrijeme nastupala u sastavu 2. armije južno od r. Save i da je posljednjih dana rata također učestvovala u oslobođenju Zagreba.

VI i X korpusa nisu više bile onako teške kao ranije, jer je neprijatelj, kolikogod se trudio da organizovano i pod borbom planski odstupa, ipak, relativno brzo napuštao sukcesivno improvizirane linije odbrane. I što se više bližio Zagrebu sve je brže odstupao, sve je davao manji otpor.

Sadejstvo naša dva korpusa teklo je sada po normama klasičnog sadejstva: svaka divizija, naime, dobivala je svakodnevno od komande 1. odnosno 3. armije svoj bliži i daljni zadatak, koji su izvršavale u skladu s općim tempom nastupanja. Ipak, ovdje treba naglasiti da je 32. divizija X korpusa, nastupajući općim pravcem grebenom Bilo-gore stalno, svakodnevno izbijala 10—15 km ispred opće linije fronta između r. Save i Drave, te svojim zaobilaženjem prema podravskoj komunikaciji ugrožavala i odsijecala neprijateljske snage, koje su se trudile da se sukcesivno brane u Podravskoj Slatini, Virovitici, Pitomači, Đurđevcu, itd. To je olakšavalo nastupanje 36. divizije 3. armije, koja je vodila borbe na pravcu glavnog udara svoje armije duž podravske komunikacije i osiguravala joj relativno visok tempo gonjenja neprijatelja prema Varaždinu. Neprekidne prethodne dvomjesečne borbe, koje su divizije VI i X korpusa vodile pri odbrani virovitičkog mostobrana, umnogome su doprinijele da se one sada, u završnim operacijama, borbeno ponašaju već kao prilično iskusne formacije jedne regularne vojske.

Na kraju, još samo nekoliko riječi o neposrednom oslobođenju Zagreba i o učešću u tome X zagrebačkog korpusa.

Prvih dana maja 1945. godine snage 1. i 2. armije već su se približile Zagrebu, sprovodeći u štabovima armije, korpusa i divizija neposredne pripreme za oslobođenje tog grada. Iako smo svi znali da se bliži kraj Hitlerovoj Njemačkoj i u vezi s tim ustaškoj NDH, ipak niko nije mogao tačno znati koga će se skorog dana to desiti. A dogodilo se to, kao što je poznato, 8. maja 1945. godine, kad su u Karlhorstu Nijemci potpisali akt o kapitulaciji.

Tog istog dana divizije 1. i 2. armije već su započele borbe na neposrednim prilazima Zagrebu. Ko iole poznaje psihologiju njemačkog fašističkog vojnika, a naročito oficira — bilo mu je već tada jasno da nekih žestokih borbi za oslobođenje Zagreba praktično neće biti. Tako se i dogodilo. U toku jednog dana, 8. maja, prve brigade ovih dviju armija izbile su na periferiju Zagreba i istog dana zavr-

šile su oslobođenje grada. Otpor su davali relativno mali ustaški zaštitni odredi. Devetog maja Zagreb je bio oslobođen.

Uvijek sam smatrao, a i danas smatram, deplasiranim razne diskusije i polemike oko toga koja je jedinica prva ušla u Zagreb. Još je više deplasirana vještački nategnuta pretpostavka da je neki neidentifikovani komandant zlonamjerno isključio X zagrebački korpus iz borbi za oslobođenje Zagreba. Prije svega, kao što smo vidjeli, nikakvih dugotrajnih i žestokih borbi za oslobođenje Zagreba nije ni bilo. A da je drukčijim sticajem okolnosti došlo za oslobođenje Zagreba, do onakvih krvavih i relativno dugih borbi kakve su se prije sedam mjeseci vodile za oslobođenje Beograda, sigurno je da bi snage X korpusa i te kako bile u tome angažovane. Do toga, međutim, na našu zajedničku radost, nije došlo. Kome su, dakle, i zbog čega danas, poslije 30 godina, potrebne spomenute jalove diskusije?! Napokon, kad je već riječ o učestvovanju X korpusa u oslobođenju Zagreba, onda bi, pouzdano, bilo važnije i neuporedivo istini bliže naglašavati i naglasiti slijedeće.

Prvo, za oslobođenje Zagreba, kao i svih drugih gradova i sela širom naše domovine, vodila se četvorogodišnja teška narodnooslobodilačka borba naših zbratimljenih naroda i narodnosti širom Jugoslavije i pod rukovodstvom Tita i KPJ. S te tačke gledišta, za definitivno oslobođenje zemlje, pa, naravno, i za oslobođenje Zagreba, jednako je, dakle, bila važna borba svih onih koji su se borili u Srbiji, u Sloveniji, u Crnoj Gori, itd., kao i nas koji smo se borili neposredno u okolini Zagreba.

Drugo, posmatrano iz jednog drugog aspekta, za oslobođenje Zagreba borili su se već od prvog dana NOR-a najhrabriji sinovi tog grada — članovi KPJ i SKOJ-a koji su već na poznati julski poziv Tita i CK KPJ, kao udarne i diverzantske grupe, pištoljima, bombama i paklenim mašinama, na ulicama i u raznim preduzećima Zagreba, uništavali njemačke okupatore i njihove ustaške kvislinge. U isto vrijeme, počeli su borbu za oslobođenje Zagreba i njegove okoline oni neustrašivi komunisti, radnici, seljaci i intelektualci iz tog grada i njegove okoline — Banije, Korduna, Žumberka, Moslavine, Bilo-gore, Zagorja i Međumurja. Borili su se četiri godine i Hrvati i Srbi i pripadnici drugih nacionalnosti tih pokrajina, borili su se u sastavu svojih prvih odreda iz kojih se razvio i X zagrebački korpus. Prema tome, X zagrebački korpus borio se, pored ostalog, i za oslobođenje Zagreba već pri svom rađanju.

**PREGLED BORBENIH AKTIVNOSTI X ZAGREBAČKOG KORPUSA ZA
VRIJEME TAKMIČENJA PET KORPUSA NOPOH
OD 6. IX DO 16. X 1944. GODINE**

Prilog 1.

Red. br.	Datum	Mjesto bitke	Jedinica	Rezultati
1.	1.IX 44.	Branjska	33. divizija	odbijen napad ustaške satnije
2.	1.IX 44.	Zlatar	1. zagorska br.	odbijen napad jedne ustaške bojne
3.	2.IX 44.	Budinščina	br. »Braća Radić«, 3. diver. bataljon	srušeno 6 km pruge Zagreb—Varaždin
4.	2.IX 44.	Vrbovec	3. diver. bataljon	srušena dva voza na pruzi Zagreb—Križevci
5.	4.IX 44.	Gornji Križ	33. divizija	neuspio napad na ustaško-domobranski garnizon
6.	4.IX 44.	D. Konjščina	32. divizija	srušeno 7 km pruge Zagreb—Varaždin
7.	5.IX 54.	s. Mirkovec	Zagorska brig.	oslobođen Mirkovec, likvidiran domobranski garnizon
8.	7.IX 44.	Sv. Ivan Zelina	32. divizija	zarobljeno 32 domobrana, plijen 100 karabina i 2 puškomitraljeza
9.	8.IX 44.	rejon Trgovište	3. diverz. bač.	srušena želj. pruga na 66 mjesta
10.	9.IX 44.	Trgovište	Zagorska brig.	likvidirana ustaško-domobr. posada, oslobođeno Trgovište
11.	10.IX 44.	Vrhovec-repinec	33. divizija, 7. banijska div.	likvidirane ustaško-domobranske posade, oslobođen Vrbovec—Repinec; srušena pruga Zagreb—Križevci na 120 mjesta
12.	11.IX 44.	Čakovec-Kotribra	3. diverz. bataljon...	zapaljena 2 njemačka transportna vlaka
13.	12.IX 44.	Zabok	Zap. grupa NOP odred	likvidirana domobranksa satnija

Red. br.	Datum	Mjesto bitke	Jedinica	Rezultati
14.	22.IX 44.	Kutina-Popova- ča	Moslav. NOP odred	odbio napad 1. brdske domobranske brigade
15.	24.IX 44.	Zagreb-Zidani Most	3. diverz. bataljon	zapaljen njemački transportni vlak i srušena pruga na više mjesta
16.	28.IX 44.	rejon Trgovište	3. diverz. bataljon	uništen jedan teretni vlak
17.	28.IX 43.	rejon Božjako- vina	3. diver. bat.	srušen jedan trans- portni vlak
18.	30.X 44.	rejon Zabok	3. diver. bat.	srušen jedan teretni vlak
19.	2.X 44.	rejon Krapina	3. diver. bat.	srušena pruga na 32 mjesta
20.	3.X 44.	Podsused-Za- prešić	3. diver. bat.	srušen brzi vlak; po- ginuo jedan njem. ge- neral i 26 oficira
21.	5-7.X 44.	Pitomača	32. divizija	likvidirano ustaško uporište, oslobođena Pitomača
22.	6.X 44.	Kloštar	33. divizija i 7. banijska div.	oslobođen Kloštar, likvidirana ustaško- domobranska posada
23.	7.X 44.	rejon Trgovište	3. diverzantski bataljon	razrušena pruga na 14 mjesta
24.	7.X 44.	Čakovec-Ormož	3. diverz. bat.	uništen brzi voz sa dve lokomotive
25.	10.X 44.	rejon Koprivni- ca	32. divizija	razbijena jedna usta- ška bojna
26.	10.X 44.	Bedevkovščina	Zagreb. NOP odr.	likvidirano domobr. uporište
27.	12.X 44.	Virje, Novigrad, Đurđevac	32. i 33. diviz.	likvidirani dijelovi 5 ustaške brigade i brze Paveličeve gard. brig.
28.	12.X 44.	s. Hlebine (rejon Koprivnica)	dijelovi X. korp. i 7. banijske div.	razbijena glavnina 5 ust. brig., zaplij. 4 tankete, 10 kamiona, 100 motocikala i 20 mitraljeza
29.	13.X 44.	Koprivnica	VI i X korpus i 7. banijske diviz.	neuspjao napad; našli gubici: oko 400 mrtvih, preko 600 ranj.

KRONOLOŠKI PREGLED
FORMIRANJA OPERATIVNIH JEDINICA SZH OD 8. X 1942.
DO 20. XI 1944. GOD.

Prilog 2.

Red. br.	Naziv jedinice, sastav i brojno stanje pri formiranju	Datum i mjesto formiranja	Ime i prezime komandanta i politkomesara pri formiranju
1.	MOSLAVAČKI NOP ODRED — 2 bataljona — 280 boraca	8. X 1942. god. Moslavačka gora	Marijan CVETKOVIĆ Franjo KNEBL
2.	KALNIČKI NOP ODRED — 190 boraca	10. X 1942. god. s. Bijela (Darugar)	Mate JERKOVIĆ Josip HORVAT
3.	BRIGADA »BRAČA RADIĆ« — 3 bataljona — 750 boraca	4. IX 43. god. Duga Rijeka (Kalnik)	Izidor ŠTOK Ivo ROBIĆ
4.	ZAGREBAČKI NOP ODRED — 2 bataljona — 270 boraca	13. IX 42. god. Zagrebačka gora	Stevan DOŠEN Milan KUREN
5.	3 DIVERZANTSKI BATALJON — 90 boraca	20. IX 43. god. Moslavina	Mirko PALČIĆ Drago SOKLER
6.	DRUGA MOSLAVAČKA BRIGADA II OP. ZONE — 3 bat. — 700 bor.	21. IX 43. god. Garić (Moslavačka gora)	Nikola KLIČKOVIĆ Josip HORVAT
7.	BJELOVARSKI NOP ODRED — 2 bataljona — 280 boraca	25. IX 43. god. rejon Bjelovar	Miloš MANOJLOVIĆ ?
8.	ZAGORSKI NOP ODRED — 2 bataljona — 200 boraca	18. X 43. god. Zlatar	U nar. br. 36 št. II op. zone od 18. X 43. nisu određeni rukovodioci.
9.	BRIGADA »MATIJA GUBEC« — 4 bataljona — 650 boraca	12. XII 43. god. s. Lipovčani (Čazma)	Milan MANOJLOVIĆ Ahmet DELIBEGOVIĆ
10.	32. DIVIZIJA — 2 brigade — 1700 boraca	15. XII 43. god. s. Mali Poganac (Kalnik)	Izidor ŠTOK Ivan ROBIĆ
11.	1. MOSLAVAČKA BRIGADA — 4 bataljona — 880 boraca	19. I 44. god. Čazma	Dušan ČORKOVIĆ ?

Red. br.	Naziv jedinice, sastav i brojno stanje pri formiranju	Datum i mjesto formiranja	Ime i prezime komandanta i politkomesara pri formiranju
12.	2. MOSLAVAČKA BRIGADA — 3 bataljona — 670 boraca	19. I 44. god. rejon Koprivnica	? ?
13.	33. DIVIZIJA — 2 brigade — 1780 boraca	23. I 44. god. rejon Koprivnica	Dušan ČORKOVIĆ Vlado MUTAK
14.	X ZAGREBAČKI KORPUS — 2 divizije, 6 NOP odreda — 6000 boraca	24. I 44. god. rejon Koprivnica	Vlado MATETIĆ Ivan ŠIBL
15.	POSAVSKI NOP ODRED — oko 100 boraca	28. II 44. god. Dugo Selo	? ?
16.	ZAGORSKA BRIGADA — 3 bataljona — 500 boraca	10. V 44. god. s. Selnice (Hrv. Zagorje)	? ?
17.	BRIGADA »NIKOLA DEMONJA« — 3 bataljona — 1100 boraca	25. IX 44. god. s. Popovac (Moslavina)	? ?
18.	BRIGADA »PAVLEK MIŠKINA« — 3 bataljona — 900 boraca	19. XI 44. god. Đurđevac (Podravina)	? ?

GRAFIČKI PRIKAZ
SADEJSTVA OPERATIVNIH JEDINICA SLAVONIJE I SZH OD
10. X 1942. DO 10. V 1945. GOD.

Prilog 3.

Redni broj	Naziv jedinice upućene na susjednu teritoriju radi sadejstva	Međuzonski pokreti jedinica	
		Iz Slavonije (III op. zona, VI Slavonski korpus) ●—————●	Iz sjeverozapadne Hrvatske (II op. zona, X zagrebački korpus)—————●
1.	KALNIČKI NOP ODRED	10.X 1942. g. ●—————→	
2.	TRI BATALJONA SZH		←—————● 25.XII 1942. g.
3.	JEDAN BATALJON I JEDNA MITRALJESKA ČETA SZH		←—————● 15.III 1943. g.
4.	12. SLAVONSKA DIVIZIJA VI SL. KORPUSA (I)	12.II 1944. g. ●—————→	24.II 1942. g.
5.	12. DIVIZIJA VI SLAV. KORPUSA (II)	27.VI 1943. g. ●—————→	26.VII 1942. g.
6.	28. DIVIZIJA VI SL. KORPUSA (I)	10.IX 1943. g. ●—————→	22.XIII 1944.
7.	28. DIVIZIJA VI SL. KORPUSA (II)	10.VI 1944. g. ●—————→	10.VII 1944. g.
8.	X KORPUS (33. DIVIZIJA) (Darugar. kotlina)	28.VIII 1943. g. ←—————●	2.VIII 1944. g
9.	VI KORPUS, X KORPUS — 7. BANIJSKA DIVIZIJA (međukorpusno takmičenje)	6.IX 1944. g. ●————→ 16. X 1944. —●	6.IX 1944. g. —● ←————●
10.	VI KORPUS — X KORPUS (virovitički mostobran)	20.XII 1944. g. ●————→ 9.II 1945 ←————●	10.XII 1944. g
11.	VI KORPUS — X KORPUS (završne operacije)	27.IX 1944. g. ●————→ ●————→	9.V 1945. g.